

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ КОНТУРИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ВПОРЯДКУВАННЯ НАШОГО ЖИТТЯ

Відомо, що будь-яка діяльність людей, визначається як об'єктивними детермінантами, так і волею та вибором індивіда, цілим комплексом надій, сподівань, норм, установок, культурних та ціннісних уявлень.

Їх спільне та індивідуальне благо відбивається перш за все у свідомості як сенс життя. Реальність цього блага потребує певної інтеграції соціально-культурних аспектів поведінки та діяльності людини як соціально та екзистенціально необхідних і продиктованих умовами сучасного постіндустріального життєвого світу. Тобто, конкретна життєдіяльність людини, в конкретно-історичній формі життєвого світу, повинна відповідати конкретним нормам поведінки, що забезпечують спільне та особисте благо, не нехтуючи при цьому загальнолюдськими цінностями.

Оскільки людська життєдіяльність є свідомою, то тим самим вона є свободою. Реалізується вона найповнішим і найпершим чином саме у практичній діяльності, будучи власним вибором особистості та відповідаючи її потребам, інтересам.

Тобто, нормальна, а тим більше, ефективна життєдіяльність людини потребує максимальних, як свободи визначеності так і свободи самовизначеності в межах необхідних норм життєздійснення.

Визначеність та самовизначеність – це суттєво - нормалізуючі

чинники (принципи) сприйняття (усвідомлення) та соціокультурного впорядкування буття людини і суспільства.

Але навряд чи можна визнати благом і беззаперечно сприйняти прагматично “визначене” життєвладштування, яке, з ближчого огляду, є ніщо інше як “виживання” та “перебування” людини у світі – пряма протилежність істинному життю, як вільній здатності самочинно починати причинний ряд не тільки емпіричного світу, а й здатності робити себе самою суб’єктом свободи, тобто, здатності до самовизначення, як найвищого сенсу і блага людини.

Ефективність людської життєдіяльності, таким чином, це її сенс, а не лише досягнення прагматичних та матеріальних інтересів. В останньому випадку буде йтися лише про єдиний, хоч і надто важливий зріз життєдіяльності - господарювання. Соціокультурні аспекти, духовне життя людини, ніби випадають з кола її потреб і інтересів; в кращому випадку вона причетна до них за відомим принципом “остатку”.

Так. Господарювання (підприємництво), що певною мірою вимушено набуло надтої поширеності в нашому житті, - це обов’язок, імператив для людини в процесі життєвладштування. Воно має онтологічно - буттєвісне визначення [1, 201 – 229]. Однак не лише в цьому значення людиновимірності господарювання як однієї із форм життєдіяльності. Не можна нехтувати таким аспектом людиновимірності господарювання, глибинного і масштабного освоєння об’єктивної реальності, як рівень розвитку та форми прояву здібностей людини формувати людський життєвий світ.

В такому контексті, господарювання дійсно можна вважати конкретно-історичною формою субстанційності людського буття, конкретно-історичним рівнем розвитку здібностей суб’єкта забезпечувати собі життя, а не “виживання”, всупереч зростаючій всебічній загрозі, логічно-смысловому хаосу в житті людини і всебічній суспільства. І зрозуміло, що питання “бути”, чи “не бути” в найповнішій мірі, в цих обставинах, залежить від активної діяльності людини, але такої, що не розколює усталений життєвий світ як культурне поле людського буття, не протиставляє, а навпаки, інтегрує модальності культурного простору,

спрямовуючи свої зусилля на пошук шляхів "доповнення світу до гармонії" (П Козловські).

Але сягнути її (гармонії) можливо не переходом від тимчасового переживання точки найнижчої амплітуди зовнішньої та внутрішньої кризи життя до його "живої стихії", тобто хаосу (а це нам сьогодні найбільш, на жаль, притаманне), а за допомогою переструктурування життєвого світу, в якому носій його буде самостійно приймати те чи інше рішення, визначати смисли, долати протиріччя між суб'єктом і об'єктом, потребою та здатністю подолати її.

Нові ж смисли, нові програми життєдіяльності народжуються саме на межі між цими "полюсами", в логічному та дієвому просторі між ними. Ці смисли, як духовно-культурні форми життя, можуть виникати і в результаті певних трансформацій таких форм життя людини як "homo faber" та "homo economicus".

Тобто, соціокультурний контекст людської життєдіяльності, виживання людини в сучасних умовах, орієнтує людину на реалізацію своєї здібності долати протиріччя між зростаючими, в світі, що ускладнюється, перешкодами та загрозами і мірою власної здатності обмежувати, стримувати ці перешкоди в процесі життєвлаштування.

Така життєдіяльність – це напружена мужня, творча праця особистостей, яка спрямовується не виключно на об'єктивування, а й на формування в собі здатності робити себе предметом своєї думки, діяльності, своєї моральності, людяності і духовності.

Сучасний життєвий світ людини – це надзвичайно складна інтегральність економіки, підприємництва (господарювання), світу споживання та послуг, моралі та культури. І дуже важливо, щоб останні – не протиставлялись, а взаємодіяли з першими. Чому? Тому, що саме мораль та культура – є двоєдністю виразу сенсу будь-якого аспекту життєдіяльності, не виключаючи жодного з них, підкреслюють їх спрямування й на внутрішній розвиток людини, на зростання її духовного світу, буттєвої культури.

Отже, нагальним, практичним завданням соціокультурного впорядкування нашого життя слід вважати певне одухотворення його суто прагматичних аспектів шляхом 1) змін уявлень про

місце, роль і значення праці в житті людини, 2) зміни структури потреб і переваг сучасної людини.

Перше вказує на необхідність помітного підсилення смислових та комунікативних аспектів праці. Друге – на необхідність переходу від задоволення потреб людини матеріальними благами до широкого розгалуження етичних та естетичних потреб та інтересів, до їх продукування, втілення у життя та всебічного захисту “самовизначеним” (П.Рікер) суспільством.

Наше суспільство сьогодні – надто, на жаль, невизначений соціокультурний феномен. Воно не соціалістичне і не капіталістичне, не західне, європейське і не східне за способом життя.

Воно, нібито, намагається самостверджуватись на засадах поєднання першочерговості принципу гарантованої самовизначеності людських індивідів та “співвідносності (соціальності) норми” (П.Рікер), з якого слідує як самоствердження індивіда, так і дотримання “комплексності” (П.Рікер) суспільних обов’язків. Однак, теж на жаль, це всього намагання, навіть за умови розуміння необхідності та вагомості власного (національного) та екзистенціального самовизначення, усвідомлення того, що ми живемо один раз, що час нашого життя обмежений і тому його потрібно сприймати всерйоз.

Про дійсне втілення вище вказаного принципу завжди свідчить певна рівновага діючих норм справедливості, культурної, економічної та політичної свобод, як властивостей громадянського суспільства. Так, саме рівновага, бо відсутність її означає можливість втратити себе людським індивідом в спільно впорядкованій комплексності обов’язків, а гарантії нескінченності можливостей для власного життєвляштування так і залишаться чистими можливостями.

У відповідності з останнім людський індивід визначає свою поведінку і вчинки: він чи то відчуває, чи, навпаки, не відчуває жодних зобов’язань перед існуючими суспільними інституціями, які не “дозволяють” йому бути вільним у своєму життєвляштуванні. Ця “безвідповідальність” особистості зростає (це торкається і нашого життя) на засадах відсутності

взаємозв'язку між актуалізацією сутнісних сил індивіда та їх опосередкуванням соціокультурними умовами і особливо соціальними структурами та інституціями.

Останні, знову ж таки, на жаль, є у нас чимось зовнішньо-байдужим по відношенню до людини замість того, щоб сприяти забезпеченню реальної, наявної суб'єктної можливості (права) розвитку тих здібностей, які перетворюють людського індивіда в якісного суб'єкта діяльності, в особистість гідну поваги, особистість як духовну істоту, права і свободи якої не відчужуються перед обличчям будь-якої (чи то природної, чи то екзистенціальної) необхідності, такого людського індивіда, самовираз якого не пасував би перед самою страшною силою та не утискувався б ніякими необхідностями та всезагальностями.

В свою чергу людська особистість не може бути гідною поваги, якщо буде залишатись "зовнішньою" людиною (Г.Сковорода), буде сторонньо - байдужою до діяльності певних інституцій, певних форм соціального життєвого світу, який або сприяє, або перешкоджає "народженню" людської особистості, що бажає впорядкувати свій життєвий світ.

Отже ні суб'єктивним, екзистенціальним, ні соціальним аспектами обов'язків не можна нехтувати в процесі життєвлаштування особистості. Вони, як вже зазначалось, є єдністю виразу нормотворчої сили життя, "нормальності" життя, як певної життєвої впорядкованості, певного культурного взірця умов життя людини.

Інша справа, що феномен інтегральності життєвпорядкування вимагає від людини визначатися з пріоритетами виконання тих або інших настанов, норм, цінностей, які, на перевірку, не завжди можуть бути адекватними сенсам індивідуального буття.

Не поодинокі випадки, коли менш добродійні, в забезпеченні духовно-культурного життєвлаштування норми, цінності, займають провідне місце і відіграють провідну роль в створенні життєвого клімату. Звичайно, не можна виключити, при цьому, і насильницьке усунення істинної системи цінностей та норм людського життя і нав'язування іншої, відмінної від першої, до речі не завжди виключно за ознакою її адекватності життю

(ситуація добре нам відома з нашого недалекого минулого, та й, певною мірою, сьогодення). Наслідком такої ситуації, безперечно, є поява відчуженості, порушення нормального (гуманного) ритму життя та прав людини.

Отже, потрібна єдність соціальної та особистісної ідентичності, як найважливішої умови творення суспільного та індивідуального життєвого простору. Відсутність цієї вимоги зумовлює певну амбівалентність сучасної людини, яка найяскравіше проявляється сьогодні в ослабленому почутті громадянськості та громадянської відповідальності, в віддаленості індивіда від реального співжиття, всупереч його запобіганням бути соціальним "атомом".

Серед багатьох рис та ознак нашого часу, на жаль, найбільш стійкими можна визначити святенництво та лицемірство, не найменш яскравим прикладом яких можуть бути наші парламентські дебати, так звані не заангажовані публічні мітинги, опозиція, гласність, плюралізм і т.ін.

Але, як вважали давні китайці бачення малого зветься просвітленістю, збереження м'якості зветься могутністю. Користуйся цим світлом, повертайся до цієї просвітленості і тоді ти не будеш приреченим на загибель. Прямуй до цієї постійної гармонійності [2, 164].

Тобто, поверх всіх негативних рис будь-якого суспільства, епохи, відтинку історії, завжди пробивається оптимізм, бажання людей бути людьми в значенні: "Що є істина? Се людина" (І.Златоуст).

Звичайно, людині, засліпленій калейдоскопом пристрастей та охопленій скаженим хаосом сучасного життя, важко хоча б на мить зупинитися та звернутись до розуму і сказати собі на зразок східних мудреців: "Поривчастий вітер віє не продовж всього ранку, а злива ллє не весь день" [2, 113]. Хаос пускає коріння, він проростає в систему політичного управління, в галузь освіти, в моральні основи та волю і віру людини.

Все це потребує чітких функціональних рецептів відновлення та впорядкування, встановлення стійких сенсів добра і зла.

На фоні хаосу не можна написати ніякої, не то що хорошої, біографії, бо на неї не буде попиту. Така біографія людини та

держави, народу – це соціокультурна, духовна і світоглядна пустота, показні усердя та результати.

Та хіба недоліки в діях компроментують саме завдання життєвляштування? Хіба можна виходити з того, що якщо щось відсутнє тепер, то це означає, що воно в принципі неможливе?

Така ситуація свідчить лише про те, що діючий діє невміло: в мисленні, в господарюванні, в політиці, в культурі.

Наявність помилок та похибок, невмілості та невдач не повинна означати, що ми не маємо і не можемо мати своїх, особливих способів та шляхів життєвляштування, своїх життєвих досягнень.

Дійсно, сьогодні в нашому житті немає абсолютного світла, але й не темрява абсолютна є ознакою ритму та перспектив нашого життєздійснення. Це протистояння світла і темряви, оптимізму та песимізму повинне змінитися логікою об'єктивно-закономірного розгортання влаштування гідного людини життя.

І не дай господи, щоб люди наші стомилися робити це, та впали у відчай у своїх намаганнях.

Нездоланність життєвого оптимізму додасть сучасній українській людині (в супереч різним пророцтвам) потребу звернення до досвіду влаштування життя попередніх поколінь, до речі, який сам по собі, внутрішньо, не менш суперечливий ніж теперішній. Але як соціокультурний феномен, цей досвід може певним чином, сприяти синхронізації добродійності позиції та поведінки нашої людини, допоможе їй відітнути колишню і теперішню “славу” і “позор”, “благородство” та “велич”.

Шлях реактуалізації всієї вітчизняної соціокультурної спадщини – це одна із засад процесу сучасної ідентифікації людського в людині, самоактуалізації людського індивіда як абсолютної цінності, як самоцілі, а не просто як засобу, який відповідно до тієї чи іншої волі отже бути використаний як кому заманеться. В усіх його діях, як у діях, що стосуються інших розумних істот, він повинен розглядатись як самоціль (І.Кант).

Результатом ідентифікації та самоактуалізації, визначення та самовизначення суспільства та особистості повинне стати підвищення потягу до самореалізації та гідного людини життєвляштування.

Література

1. Див.: Булгаков С.Н. Философия жизни. Моя Родина. Статьи. Очерки. Письма. – Новый мир. – 1989. – № 10.
2. Див.: Лукьянов А.Е. Лаоцзы. – М., 1991.
3. Ахиезер А.С. Об особенностях современного философованья Ш. – Вопросы философии. – 1989. – № 8.
4. Гончаренко М. Життєвість національного. – “Сучасність”. – 1993. – ч.2.
5. Кант И. Сочинения: В 6-ти т. – Т.4. – М., 1965.
6. Козловски П. Культура постмодерна. – М., 1997.
7. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Лівів, 1995.
8. Рікер П. Прощення і дар. Дух і літера. – Київ, 1997.
9. Рікер П. Навколо політики. Дух і літера. – Київ, 1997.